

Katowice, dnia 13.08.2020 r.

Dr hab. Dorota Łobos – Kotowska, prof. UŚ
Zespół Prawa Rolnego i Gospodarki Przestrzennej
Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytet Śląski

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr Martyny Komarowskiej - Horosz pt. *Prawna ochrona rolnictwa w egzekucji świadczeń pieniężnych*
przygotowanej na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku pod opieką
dr hab. Jerzego Bieluka, prof. UwB

1. Podstawa prawna i cel recenzji

Opracowanie niniejszej recenzji powierzyła mi Rada Dyscypliny Nauki Prawne Uniwersytetu w Białymstoku w ramach przewodu doktorskiego mgr Martyny Komarowskiej - Horosz, w celu zweryfikowania, czy wyżej określona rozprawa spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim, określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r., poz. 1789 ze zm.) w związku z art. 179 ust. 1 ustawy z dnia 3 lipca 2018 r., Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. Dz.U. z 2018 r., poz. 1669 ze zm.). Z powołanego przepisu wynika, że rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Ocena pracy Doktorantki zostanie dokonana z uwzględnieniem oceny trafności wyboru tematu, przyjętej metodologii, konstrukcji rozprawy, strony merytorycznej rozprawy, a także strony formalno – redakcyjnej. Spośród wskazanych kryteriów weryfikacji, najistotniejsze znaczenie należy przydać warstwie merytorycznej.

2. Wybór problemu naukowego

Temat recenzowanej rozprawy doktorskiej brzmi: *Prawna ochrona rolnictwa w egzekucji świadczeń pieniężnych*. Nie ma wątpliwości, że zagadnienia prawne powstające na tle tak sformułowanego tytułu, to zagadnienia o podstawowym dla ochrony rolnictwa znaczeniu - co w pełni uzasadnia trafność wyboru tematu. Doktorantka dostrzega potrzebę ochrony rolnictwa, także w przepisach z zakresu egzekucji, z uwagi na tradycyjną funkcję rolnictwa polegającą na dostarczaniu żywności, ale też z uwagi na nowe funkcje o wymiarze środowiskowym, społecznym, terytorialnym. Jednocześnie bardzo szeroko zakreśla przedmiot ochrony, posługując się już w tytule rozprawy pojęciem „ochrony rolnictwa” i definiując go od strony przedmiotowej (gospodarstwo rolne), podmiotowej (producent rolny) i funkcjonalnej (działalność rolnicza). Pojęcia te Doktorantka określa łącznikami prawa rolnego. Są to bowiem pojęcia podstawowe dla tej gałęzi prawa, wiążą się one ściśle z kryteriami wyodrębnienia prawa rolnego przyjętymi przez doktrynę polską i zachodnioeuropejską. W niniejszej dysertacji, Doktorantka zajmuje się ochroną gospodarstwa rolnego, w tym w szczególności gospodarstwa rodzinnego, które jest podstawą ustroju rolnego RP, w przepisach o egzekucji. Rozważania są prowadzone szeroko, gdyż uwzględniają nie tylko przedmiotowe ograniczenia egzekucji, tradycyjne wykorzystywane do ochrony producenta rolnego przed egzekucją oraz szczególne sposoby egzekucji dotyczące gospodarstwa rolnego i przedsiębiorstwa przez zarząd przymusowy nad gospodarstwem rolnym i sprzedaż zorganizowanej całości. Doktorantka uwzględniła także wpływ innych przepisów na sytuację prawną rolników jako dłużników. Problematyka poruszana w dysertacji nie była przedmiotem opracowań monograficznych, a jedynie pojedynczych artykułów. Ujęcie zaprezentowane przez Doktorantkę obejmuje w sposób pełny normatywne aspekty ochrony rolnictwa przed egzekucją świadczeń pieniężnych, a oparcie rozważań na prezentacji danych statystycznych konfrontuje instytucje prawne z rzeczywistością. Adekwatność konstrukcji normatywnych, wymaga bowiem uwzględnienia aspektów ekonomicznych.

3. Metodologia badań.

Metodologiczne ujęcie rozprawy jest merytorycznie uzasadnione. Podstawowym założeniem metodologicznym przyjętym w rozprawie jest analiza instytucji prawnych przewidzianych w postępowaniu egzekucyjnych oraz postępowaniu upadłościowym i restrukturyzacyjnym pod kątem ich przydatności dla ochrony rolnictwa. Tak określone pole badawcze wymagało od Autorki uwzględnienia materiału normatywnego obowiązujących

przepisów prawa krajowego oraz uwzględnienia stanowiska doktryny i orzecznictwa. Jest zrozumiałe, że pomiędzy przyjętym tematem badawczym a stosowanymi metodami badawczymi istnieje ścisła zależność. Zasadniczą metodą badawczą zastosowaną w pracy jest metoda dogmatyczna analizy norm prawnych dotyczących egzekucji sądowej i administracyjnej oraz prawa upadłościowego i restrukturyzacyjnego, w zakresie w jakim te regulacje dotyczą rolnictwa, w celu ustalenia czy realizują one funkcje ochronne. Autorka umiejętnie korzysta z tej metody. W przeprowadzonej analizie dostrzega się logikę, konsekwencję i właściwe wyciąganie wniosków.

Przybliżenie konstrukcji normatywnej do realiów ekonomicznych wymagało posłużenia się danymi statystycznymi dotyczącymi egzekucji prowadzonej przeciwko rolnikom oraz stanu zadłużenia sektora rolnictwa. Uzupełniająca dla Doktorantki jest metoda historyczna. Posłużyła się nią jedynie posiłkowo dla przedstawienia tła historycznego obowiązujących norm. Słusznie zatem rozważania historyczne nie zostały wyodrębnione do osobnego rozdziału. Doktorantka całkowicie natomiast zrezygnowała z posłużenia się metodą prawnoporównawczą, powołując się na specyfikę polskich rozwiązań. Wydaje się jednak, że przedstawienie rozwiązań obowiązujących w innych państwach mogłoby pokazać szerszą perspektywę badawczą. Proponuję rozważanie uzupełnienia dysertacji o ten aspekt przed ewentualną publikacją.

4. Konstrukcja pracy

Przyjęte przez Autorkę założenia badawcze, jak i zastosowane metody w istotny sposób wpłynęły na trafne określenie badanego obszaru oraz przyjętą strukturę podziału treści. Rozprawa podzielona została na pięć rozdziałów, a rozdziały na mniejsze jednostki redakcyjne. Rozdział I pracy stanowi wprowadzenie do problematyki i uzasadnienie potrzeby ochrony rolnictwa w egzekucji. W rozdziale II została dokonana charakterystyka ograniczeń przedmiotowych w egzekucji sądowej i administracyjnej. Przedmiotem III rozdziału Doktorantka uczyniła szczególne sposoby egzekucji w postaci zarządu przymusowego nad gospodarstwem rolnym i sprzedaży gospodarstwa rolnego. W rozdziale IV Doktorantka dokonała analizy zastosowania ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego, jako ochrony rolnictwa w egzekucji. W ostatnim, V rozdziale, Doktorantka rozszerzyła problematykę badawczą o postępowanie upadłościowe i restrukturyzacyjne, zastrzegając jednocześnie, że przepisy regulujące skutki niewypłacalności dłużnika, stanowią skuteczne uzupełnienie przepisów o ochronie rolnictwa w egzekucji. W zakończeniu pracy Doktorantka dokonała weryfikacji

hipotez badawczych podanych we wstępie oraz sformułowała wnioski *de lege lata* i *de lege ferenda*.

Co szczególnie cenne, w pracy Autorka nie tylko opisuje poszczególne instytucje prawne, powołuje przepisy, ale także przedstawia trafnie dowody na poparcie swoich hipotez badawczych. Czyni to także wyraźnie w uwagach podsumowujących po każdym z rozdziałów. Tę część pracy uważam za najcenniejszą z punktu widzenia konstrukcji pracy. Pozwala to czytelnikowi już na tym etapie wyrobić sobie zdanie o prezentowanych zagadnieniach. Rozważania spinane są klamrą wniosków cząstkowych. Pozwala to na utwierdzenie w przekonaniu, że praca jest nie tylko analizą badawczą, ale wnosi do polskiej nauki prawa nowe postulaty.

5. Ocena merytoryczna pracy

Na początku trzeba zaznaczyć, iż praca mgr Martyny Komarowskiej – Horosz jest pracą bardzo dojrzałą naukowo – jak na magistra prawa i pobudzającą do refleksji. Nie ulega wątpliwości, iż zagadnienia w niej przedstawione są ważne - istotne zarówno praktycznie, jak i doktrynalnie. Analiza dokonana jest wyczerpująco, literatura przedmiotu, jak również orzecznictwo zostały w pełni wykorzystane. Wysoko należy ocenić wybór tematu pracy, w czym docenić należy zasługi promotora, oraz realizację zamiaru badawczego.

Doktorantka wybrała sobie bardzo trudny i wielowątkowy temat, wymagający odwagi naukowej. Analiza prawna i ocena przepisów regulujących egzekucję pod kątem realizacji konstytucyjnej zasady ochrony gospodarstwa rodzinnego, jako podstawy ustroju rolnego RP nie jest zadaniem łatwym i jak dotąd nie doczekała się opracowania monograficznego. Klasyczne ujęcie tematu, uwzględniające tylko egzekucję sądową i administracyjną świadczeń pieniężnych z gospodarstwa rolnego, Autorka uzupełniła o wpływ ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego na egzekucję z gospodarstwa rolnego oraz uwzględniła skutki niewypłacalności dłużnika lub zagrożenia powstaniem niewypłacalności. Tak zakreślone zadanie badawcze nie jest oczywiście łatwe z czego autor recenzji zdaje sobie sprawę. Jest to zadanie dla prawnika z ogromną wiedzą teoretyczną, bogatym doświadczeniem i świetnym warsztatem naukowym.

Rozważania zawarte w rozprawie oparto na danych statycznych, co osadza ją w realiach ekonomicznych. Niewątpliwie podnosi to wartość pracy i stanowi niezaprzeczalny wkład Doktorantki w rozwój badań nad ochroną rolnictwa (gospodarstw rolnych, producentów

rolnych i działalności rolniczej), a w szczególnością nad efektywnością instrumentów ochrony gospodarstw rolnych w postępowaniu egzekucyjnym, upadłościowym i restrukturyzacyjnym .

Już na wstępie tej części recenzji wyrażam swoją bardzo pozytywną, pod względem merytorycznym, ocenę rozważań zawartych w rozprawie. W uwagach szczegółowych pragnę stwierdzić co następuje. Będą to spostrzeżenia zgodne w zasadniczym tonie z tezami Doktorantki.

1. Doktorantka już we wstępie sformułowała kilka pytań badawczych o potrzebę szczególnej ochrony rolnictwa oraz stopień tej ochrony, a także o sposób jej ukierunkowania: na gospodarstwo rolne, rolnika lub działalność rolniczą. Ostatecznie Autorka postawiła tezę, iż przepisy prawa regulujące egzekucję świadczeń pieniężnych przeciwko rolnikom nie realizują przewidzianej w art. 23 Konstytucji zasady ochrony gospodarstw rodzinnych. Konieczne jest przyjęcie systemowych rozwiązań łączących regulacje z zakresu egzekucji oraz specjalne regulacje z zakresu prawa o skutkach niewypłacalności. Tylko takie podejście prowadzić może do rozwiązania problemu ochrony rolnictwa w egzekucji oraz niewypłacalności. Teza ta poddana została weryfikacji w dysertacji. W rozprawie Doktorantka wykazała, że gospodarstwo rodzinne jest preferowaną formą gospodarowania, a decydować powinien o tym także system ochrony gospodarstwa rodzinnego w postępowaniu egzekucyjnym, który wprowadzałby przymus stosowania szczególnego trybu egzekucji z gospodarstwa rodzinnego, który zapobiegał by nieracjonalnym podziałom gospodarstwa, a z drugiej strony ułatwiłby dostęp do składników takiego gospodarstwa podmiotom prowadzącym taką działalność.

2. Rozdział pierwszy dokonuje wprowadzenia w tematykę pracy. Doktorantka omówiła w nim pojęcie i przedmiot prawa rolnego, zauważając zmianę pradygmatu prawa rolnego, która uwzględnia wielofunkcyjny charakter rolnictwa, a właściwie obszarów wiejskich, co oznacza, że oprócz tradycyjnej funkcji produkcyjnej gospodarstw rolnych, zakłada się także rozwój pozostałych funkcji obszarów wiejskich ujmowanych jako zapewnienie ochrony środowiska, zachowanie naturalnego krajobrazu i tradycyjnych wartości kulturowych. Rolnictwo postrzegane jest jako dostarczyciel takich dóbr publicznych. Stanowi to uzasadnienie dla szczególnego traktowania i ochrony rolnictwa, także w egzekucji. Autorce należy się także uznanie za powiązanie koncepcji własności rolniczej sformułowanej przez prof. A. Stelmachowskiego, gdzie prawo własności to nie tylko prawa, ale i obowiązki właściciela gospodarstwa rolnego. Szczególne traktowanie rolnictwa ma zatem uzasadnienie w powinnościach, które ciążyą na rolniku względem społeczeństwa, takich jak obowiązek

prowadzenia produkcji rolnej, zgodnej z wymogami ochrony środowiska, zapewnienia odpowiedniej jakości produktów rolnych, zachowania krajobrazu i wymogów dotyczących ochrony obszarów wiejskich.

W ocenionym rozdziale Autorka odnosi się również do potrzeby ochrony rolnika przed skutkami egzekucji. W swojej argumentacji Autorka powołuje przedstawicieli doktryny prawa rolnego, którzy posługują się argumentami dotyczącymi szczególnego ryzyka w rolnictwie, związanego z występowaniem niekorzystnych zjawisk klimatycznych i przyrodniczych. Następnie definiuje podstawowe pojęcia z zakresu egzekucji oraz wskazuje przedmiot ochrony egzekucji sądowej i administracyjnej, dostosowując koncepcję S. Włodyki odnoszącą się do łączników, które wyznaczają zakres oddziaływania norm prawnych dotyczących profesjonalnie wykonywanej działalności gospodarczej do potrzeb działalności rolniczej. Wskazuje tym samym, że potrzeba ochrony obejmuje podmiot (producenta rolnego), przedmiot (gospodarstwo rolne) i funkcję (działalność rolnicza). Rozważania dotyczące klasyfikacji gospodarstwa rolnego, jako kategorii przedsiębiorstwa i postulat o potrzebie wyodrębnienia kategorii przedsiębiorstwa rolnego w polskim systemie prawa nie są może nowatorskie, ale poziom prowadzonej narracji i sposób argumentacji prawniczej zasługuje na uznanie.

3. Rozdział drugi pracy poświęcony został przedmiotowym ograniczeniom egzekucji sądowej i administracyjnej dotyczącym rzeczy i środków pieniężnych, które są wyrazem realizacji zasady poszanowania minimum egzystencji dłużnika. Szczególna uwaga tego rozdziału poświęcona została jednak wyłączeniom spod egzekucji przedmiotów należących do rolnika prowadzącego gospodarstwo rolne, a zatem wyłączeniom wprowadzonym z uwagi na potrzeby gospodarcze rolnika. W tych ograniczeniach przejawia się bowiem ochrona warsztatu pracy producenta rolnego przed egzekucją. Zgodzić należy się głównymi postulatami Autorki o potrzebie ujednoczenia przepisów dotyczących egzekucji sądowej i administracyjnej w zakresie wyłączeń przedmiotowych spod egzekucji, wprowadzeniu ochrony wynagrodzeń członków rodziny rolniczej oraz ochrony środków pieniężnych niezbędnych do zaspokojenia podstawowych potrzeb działalności rolniczej przy uwzględnieniu źródła pochodzenia tych środków. Ostatni postulat dotyczy środków z tytułu wierzytelności przekazanych na konto dłużnika, które są zwolnione spod zajęcia na podstawie odrębnych przepisów.

4. Rozdział trzeci pracy został poświęcony szczególnie sposobom egzekucji z gospodarstwa rolnego, do których zalicza się zarząd przymusowy nad gospodarstwem rolnym i sprzedaż gospodarstwa rolnego, jako całości. Choć przedstawione dane statystyczne jednoznacznie wskazują, że nie są to często wybierane sposoby egzekucji, Doktorantka właśnie w nich upatruje szansy na realizację interesu wierzycieli, z poszanowaniem interesu dłużnika,

a nawet z uwzględnieniem interesu społecznego. Wskazane sposoby egzekucji mają jednak znaczenie wyłącznie w odniesieniu do dużych gospodarstw rolnych. W żaden sposób nie chronią one gospodarstw rodzinnych.

5. W rozdziale czwartym Doktorantka omawia wpływ ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego na egzekucję w rolnictwie. Ten rozdział dysertacji uważam za szczególnie wartościowy, stanowi on bowiem rzeczywisty wkład Doktorantki w rozwój doktryny i praktyki prawa rolnego. Jak dotąd zagadnienia te były bowiem poruszane jedynie w sposób przyczynkowski w komentarzach do ustawy. Autorka słusznie zauważa, że nawet po nowelizacji ustawy z dnia 26.04.2019 r., jej przepisy ingerują w egzekucję. Wyłączono bowiem w toku egzekucji zasadę, że nabywcą nieruchomości rolnej może być tylko rolnik indywidualny, ale pozostawione zostały inne instrumenty prawne, które wpływają na egzekucję. W szczególności nabywca nieruchomości rolnej jest zobowiązany do przestrzegania obowiązków przewidzianych w art. 2b u.k.u.r. Doktorantka zbadła także zastosowanie prawa pierwokupu i prawa nabycia. Doszła słusznie do wniosku, że prawo pierwokupu pełni minimalną rolę w egzekucji, gdyż dotyczy tylko jednego przypadku – egzekucji w celu zniesienia współwłasności w drodze sprzedaży publicznej, a przez to nie stanowi instrumentu ochrony rolnictwa w egzekucji. Odmienna sytuacja występuje natomiast w przypadku prawa nabycia. Prawo to przysługuje KOWR i ma m.in. zastosowanie do nabycia na podstawie orzeczenia sądu lub organu egzekucyjnego. Z uwagi na wyłączenie tego uprawnienia KOWR, w sytuacji gdy nabycie następuje na powiększenie gospodarstwa rodzinnego do powierzchni nie większej niż 300 ha, przez rolnika indywidualnego, a nabywana nieruchomość rolna jest położona w gminie, w której ma miejsce zamieszkania nabywca lub gminie z nią graniczącej, konieczna jest weryfikacja posiadania statusu rolnika indywidualnego przez licytantów w egzekucji.

6. Rozdział piąty, stanowi niejako uzupełnienie (rozszerzenie) tematu badawczego określonego w tytule rozprawy. Doktorantka przedstawia w nim bowiem zagadnienie niewypłacalności rolników. Holistycznie ujęty problem ochrony rolnictwa w egzekucji obejmuje bowiem także sytuację, gdy środki przewidziane w przepisach o postępowaniu egzekucyjnym nie są wystarczające, aby uzyskać zaspokojenie wierzycieli z uwagi na brak zdolności do realizowania zobowiązań przez dłużnika.

7. W zakończeniu Doktorantka zawarła interesujące wnioski końcowe i uwagi *le lege lata i de lege ferenda*. Są to zebrane i usystematyzowane uwagi prezentowane w całej pracy. Potwierdzają one tezę pracy, że *normy prawne regulujące egzekucję świadczeń pieniężnych przeciwko rolnikom nie realizują przewidzianej w art. 23 Konstytucji zasady, zgodnie z którą podstawą ustroju rolnego Rzeczypospolitej Polskiej są gospodarstwa rodzinne*. Jednocześnie

potwierdzone zostały także tezy pośrednie. Doktorantkę cechuje nadto odwaga naukowa, nie obawia się ona bowiem stawiania postulatów dotyczących systemowego uregulowania egzekucji z gospodarstwa rolnego. W mojej ocenie wątpliwy, a właściwy trudny do zrealizowania, może okazać się postulat uchwalenia odrębnej ustawy dotyczącej gospodarstwa rodzinnego i jego ochrony. Trudno bowiem jednorodnie określić przesłanki ochrony gospodarstwa rodzinnego jako przedmiotu obrotu, przedmiotu egzekucji czy np. wsparcia ze środków unijnych.

Podsumowując rozważania, należy stwierdzić, iż przy wszystkich podanych powyżej uwagach, merytoryczna strona pracy zasługuje na w pełni pozytywną ocenę. Problematyka jest interesująca, ważna zarówno z punktu widzenia teorii, jak i praktyki, została przedstawiona wnikliwie, wszechstronnie, z dużą znajomością tematu. Uznać należy, iż praca wzbogaci doktrynę prawa rolnego.

6. Strona formalna rozprawy

Dysertacja mgr Martyny Komarowskiej - Horosz ma formę maszynopisu książki i liczy 318 stron. Formalną stronę pracy należy ocenić wysoko. Układ pracy jest czytelny, rozdziały proporcjonalne. Autorka wykorzystала łącznie ponad 400 pozycji literatury przedmiotu. Jest to bibliografia bardzo obszerna, ale jednocześnie konieczna ze względu na szeroko poprowadzoną analizę. W pełni pozytywnie ocenić należy wykorzystanie orzecznictwa - ponad 80 powołanych orzeczeń świadczy o dociekliwości Autorki. Doktorantka powołuje też szereg aktów prawnych dotyczących zagadnień poruszanych w pracy, sięgając do materiałów źródłowych, co jest szczególnie cenne. Szeroko też wykorzystuje źródła internetowe. Z pewnością wykorzystanie literatury przedmiotu uznać należy za wzorcowe.

Doktorat wyróżnia się starannością językową. Oczywiście zdarzają się drobne błędy, np. s. 49 błąd w numerze *rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady UE nr 307/2013*, zamiast 1307/2013, potknięcia stylistyczne, np. s. 44 *zadłużenie (...) wynosiło na stan z września 2018 r.*, czy literówki, np. s. 13, *doprowadzenia* zamiast *doprowadzenie*. Nie wpływają one jednak na ocenę pracy.

Podkreślić też należy jasny, klarowny język pracy. Przypisami Doktorantka posługuje się umiejętnie i we właściwych proporcjach. Autorka ma wyraźny dar pisania w sposób zrozumiały, jednocześnie poprawnym językiem prawniczym. Pracę czyta się z przyjemnością.

Należy zatem stwierdzić, że Doktorantka opanowała warsztatową stronę pisania rozpraw naukowych, a strona formalna dysertacji zasługuje na pozytywną ocenę.

7. Konkluzja

Dotychczasowe ustalenia i oceny pozwalają sformułować końcowy wniosek. Rozprawa doktorska mgr Martyny Komarowskiej - Horosz pt. *Prawna ochrona rolnictwa w egzekucji świadczeń pieniężnych* napisana pod opieką naukową dr hab. Jerzego Bieluka, prof. UwB spełnia wymagania określone w art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (t.j. Dz.U. z 2016 r., poz. 882 ze zm.), tj. stanowi oryginalne opracowanie problemu naukowego oraz wskazuje, że Doktorantka posiada ogólną wiedzę teoretyczną w dyscyplinie prawo, a także posiada umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Tym samym uważam, że recenzowana praca może być podstawą nadania Kandydatce stopnia naukowego doktora nauk prawnych.

Poziom naukowy przedstawionej mi do recenzji pracy doktorskiej pozwala wnioskować o wyróżnienie rozprawy, zaś Doktorantce polecam rozważenie publikacji dysertacji, po wprowadzeniu koniecznych korekt, powodowanych wymogami wydawniczymi.

